

جانمایی حقوقی ارتباط زندانی در آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها با رویکرد کیفری و حقوقی

مجید ابراهیمی^۱، معصومه جهان آبادیان^۲، پرویز اعتباریان^۳

^۱ دانشجوی دکترا، گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی دکترا، گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

^۳ مدرس دانشگاه، گروه حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

چکیده

زندان با رویکرد کیفری و نه بصرف مکانی جهت نگهداری افراد در انتظار محاکمه و یا کیفر، عمری به درازی بیش از چند صد سال ندارد. امروزه از زندان به عنوان یک مجازات و عاملی محدود کننده علیه آزادی اشخاصی بکار می رود که بنا به دلایلی قانونی از سوی مقالات صلاحیت دار قضایی برای مدت معین و یا به طور دایم به منظور تحمل کیفر با اهداف حرفه آموزی، باز پروری و بازسازی اجتماعی روانه ی آن می شوند. برای نیل به اهداف و رویکردهای اصلاحی مذکور، اعطای برخی حقوق و تسهیلات مادی و معنوی (البته تا جایی که منافاتی با مجازات زندان نداشته باشد) به زندانیان که هنوز شهروند و عضوی از جامعه محسوب می شوند امری ضروری و اجتناب ناپذیر محسوب می شود. در همین زمینه، برخورداری زندانیان از حقوق و تسهیلات فوق در قواعد و مقررات داخلی و بین المللی را می توان با توجه به لزوم احترام به کرامت ذاتی و ارزش والای انسانها و همچنین اجتماعی بودن و تلاش در جهت حفظ و تحکیم روابط آنها و... که در تمام ادیان الهی و بخصوص دین مبین اسلام نیز مورد تایید است توجیه نمود. به هر حال ازجمله حقوق و تسهیلات موثر در فرایند اصلاحی و تربیتی زندانی می توان از حق برخورداری از رفتار شایسته و انسانی در داخل زندان نام برد. بنابراین لازم است که با رویکردی انسانی و با توجه به اصل تخصص گرایی، مدیران و کارکنان زندان ضوابط و چهار چوب های رفتاری و اخلاقی استاندارد را در روابط و تعامل با زندانیان مورد عنایت و رعایت قرار دهند. علاوه بر این نقش بی بدیل و سازنده ی روابط زندانی با دنیای خارج از زندان که با اعطای حقوق و تسهیلاتی دیگر از قبیل ملاقاتها، مکاتبات، مکالمات تلفنی، مرخصی ها و... به وی صورت می گیرد، با توجه به آثار مثبت فردی و اجتماعی فراوانی که به دنبال دارند نیز غیر قابل انکار می باشد. البته این امر می بایست که با نهایت دقت و با اتخاذ شرایط و ضوابط علمی و عملی صحیح و مناسبی صورت گیرد تا از برخی آثار سوء و منفی این روابط نیز ممانعت بعمل آید.

واژه های کلیدی: مسئولیت، سازمان زندان ها، مقررات داخلی و بین المللی. رویکرد کیفری

مقدمه

ورود و خروج زندانی باید براساس ضوابط قانونی و همراه با نظم و انضباط باشد ورود و خروج اشخاص به عنوان زندانی باید در دفاتر مخصوصی ثبت شود و این اقدام جهت جلوگیری از هر گونه بازداشت خودسرانه می باشد.

طبق قواعد آئین نامه های سال های ۴۵ و ۵۴ و ۶۸ و ۷۲ و ۸۰ با کمی تغییر پذیرش زندانی را این چنین توصیف می نماید: «پذیرش زندانی از زمانی شروع می شود که فرد بازداشتی یا محکوم شده طبق برگ رسمی، به امضاء و مهر مقام با صلاحیت صادره کننده قرار، حکم، متضمن مشخصات کامل متهم یا محکوم از قبیل: نام خانوادگی، نام، نام پدر، شماره شناسنامه، شغل، نوع جرم و اتهام یا محکومیت، نوع و میزان مجازات، شماره قرار یا حکم، تاریخ شروع بازداشت به وسیله مامور شناخته شده قبلی که باید کارت شناسایی رسمی عکس دار خود را ارائه دهد به بازداشت یا زندان تحویل گردد.» عدم ذکر موارد فوق از سوی مقام قضایی موجب عدم پذیرش فرد خواهد بود. مگر در مواردی که فرد بی هویت و ولگرد باشد که در این صورت زندان و مرجع قضایی بایستی به هر نحو ممکن مشخصات دقیق وی را به دست آورده و در سوابق ثبت کند.

طبق قوانین سابق و فعلی قوانین بین المللی حداقل رفتار با زندانیان هر زندانی به محض معرفی به زندان در واحد تشخیص هویت، انگشت نگاری و عکاسی از وی به عمل می آید و بعد از آن در مرکز پذیرش و تشخیص، تحت نظر متخصصان و با در نظر گرفتن شخصیت و با هدف شناخت شخصیت وی نگهداری می شود مرکز پذیرش و تشخیص طبق تعریف آئین نامه زندان ها مصوب ۱۳۵۴ یکی از واحدهای زندان بود که برای شناخت شخصیت محکومان که در تهران و مرکز استان ها تشکیل می شود که در تهران زیر نظر رئیس اداره زندان ها و در استان ها زیر نظر رئیس زندان آن استان انجام وظیفه می نماید و در طی مدت حداکثر دو ماه در مرکز پذیرش و تشخیص به وسیله متخصصان مختلف علمی و تربیتی، حرفه ای تحت آزمایشهای پزشکی، روان پزشکی، روان شناسی، جامعه شناسی و مدد کاری قرار می گیرند و این معلومات از بدو طفولیت تا زمان تنظیم گزارش جهت شناخت شخصیت آنها مورد بررسی قرار می گیرد.

طبق آئین نامه سال ۶۱، هدف از قسمت پذیرش شناخت شخصیتی زندانیان و طبقه بندی آنها ذکر شده که تشکیل پرونده شناخت شخصیت زندانی به عهده رئیس زندان سپرده شده بود.

بنا به مواد ۹ و ۱۰ بیانیه جهانی حقوق بشر و همچنین بند ۱ ماده میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، هر نوع بازداشت و زندانی نمودن خودسرانه ممنوع نموده و تنها براساس دلایل و مطابق آئین نامه دادرسی می توان از کسی سلب آزادی نمود.

بر این اساس قاعده RTM^۷ها^۸ضمن تایید این مطلب، اعلام می دارد بایستی در تمام مکان هایی که افراد زندانی هستند یک دفتر ثبت به طور صحافی و کلاسه بندی وجود داشته باشد و درباره هر زندانی باید کلیه این موارد درج گردد.

طبق آئین نامه زندان ها^۹ از هر محکوم به محض ورود در قسمت پذیرش و تشخیص توسط ماموران نیروی انتظامی انگشت نگاری و عکاسی به عمل می آید و پس از تنظیم دو برگ انگشت نگاری، «یک برگ برای زندان و یک برگ برای ارسال به مراکز اسناد قانونی» برای تعیین پیشینه با ذکر شماره عکس محکوم به انضمام مدارک رسمی نسبت به تحویل زندانی

۱. ماده ۳۲ آئین نامه زندان ها مصوب ۱۳۵۴.

REGHEOF MINIMUM TREATMENT

۲. ماده ۴۹، آئین نامه زندان ها مصوب ۲۰ آذر ۱۳۸۴.

اقدام می گردد: و افزون بر شماره کلاسه دفاتر ثبت کل و ثبت قراردادهای و محکومیت ها، ذکر شماره عکس نیز در کلیه مکاتبه های مربوط بازداشتی ها و محکومان الزامی است.

در تبصره ۱ همان ماده آمده است هر محکوم یا متهم مکلف است هنگام ورود مشخصات صحیح و کامل، کد پستی و کد ملی خود را به واحد پذیرش اعلام نماید و در صورت ارائه مشخصات غلط بنا بر مقررات آئین نامه تنبیه انضباطی خواهد شد، مسئولان زندان ها یا مراکز حرفه آموزی و اشتغال مکلفند پس از احراز هویت واقعی مراتب را به مراجع قضایی مربوطه اعلام نمایند.

۱- جانمایی حقوقی ارتباط زندانی با رویکرد کیفری و حقوقی

۱-۱ منع تنبیهات خشن در قواعد حقوق بین المللی

۱) مجازات هایی همانند منزوی ساختن یا کاهش جیره غذایی، هیچ گاه نباید تحمیل گردد مگر این که پزشک زندانی را مورد معاینه قرار دهد و به صورت مکتوب، شایستگی زندانی جهت تحمل چنین وضعیتی را تایید نماید.

۲) چنین تربیتی باید نسبت به هر گونه مجازات های دیگری نیز که ممکن است بر سلامت جسمی یا روانی تاثیر گذارد، اتخاذ شود. در هیچ موردی نباید چنین مجازاتی، در تعارض با اصل ۳۱ باشد، یا از این اصل فاصله بگیرد.

۳) افسر پزشکی باید به صورت روزانه، زندانیانی را که تحت چنین مجازات هایی قرار دارند ملاقات نماید و در صورتی که اتمام یا تغییر مجازات را جهت سلامت جسمانی یا روانی زندانی، ضروری تشخیص دهد رئیس زندان را از این امر آگاه سازد. (طغرانگار، میرمحمدی صادقی، ۱۳۸۳: ۲۵۳)

همچنین در بند ۱-۱ پیمان نامه های مبارزه علیه شکنجه و دیگر مجازات ها و رفتارهای خشن، غیر انسانی و تحقیر آمیز (۱۹۸۴) شکنجه به کاری گفته می شود که به خاطر آن فرد دچار تحمیل درد و رنج شدید جسمانی یا روانی به صورت دستوری و آمرانه می شود. همچنین در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و قوانین اساسی کشورها، همگی بر منع این نوع از تنبیهات و رفتارها نظر دارند. با هر فردی که آزادی از او سلب گردیده باید به طور انسانی و توأم با احترام به حیثیت انسان رفتار می شود.

۲- استثنائاتی بر منع تنبیهات

در قواعد بین المللی حداقل رفتار با زندانیان، در اوقات بروز بی انضباطی از سوی زندانیان، شکل هایی از تنبیهات ممکن است تحمیل شود برخی از این تنبیهات در RMT ها عبارتند از: دستبند زدن، منزوی کردن، غل و زنجیر و دیگر آلات محدود کننده. RMT ها مجازاتی مانند محروم کردن از غذا و منزوی ساختن را تنها در صورتی قابل استفاده می دانند که پزشک، زندانی را معاینه نماید و به صورت کتبی اعلام نماید که این فرد زندانی قادر به تحمل چنین مجازاتی می باشد و پزشک آن را بلامانع تشخیص داده باشد که البته آن هم از نوادر می باشد. ولی اگر مدت این تنبیه بیش از حد باشد، غیر قانونی است و در این صورت این تنبیهات شکنجه محسوب می گردد و این ممنوع مطلق است. به همین لحاظ، کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد در بند تفسیری شماره ۲۰ - (۴۴) خود درباره ماده ۷ میثاق بین المللی مربوط به حقوق مدنی و سیاسی، ابراز عقیده می کند که منزوی کردن طولانی مدت یک فرد زندانی یا بازداشتی می تواند با شکنجه برابر باشد. (گودرزی، ۱۳۸۳: ۲۱۱) همچنین قاعده ۳۳ RMT ها اگر چه استفاده از آلات محدود کننده به عنوان تنبیه را ممنوع می سازد ولی در ادامه می افزاید استفاده از آلات محدود کننده «غل و زنجیر» در شرایطی مشخص و برای اهداف محدود مجاز است این شرایط عبارت اند از:

الف) برای جلوگیری از فرار زندانی به هنگام انتقال او.

ب) بنابر دلایل پزشکی و مطابق دستور پزشک.

ج) به دستور مدیر زندان.

و در شرایطی که سایر تنبیهات در مورد کنترل زندانی کارایی نداشته باشد و به منظور عدم لطمه زندگی به خود و سایر زندانیان صورت گیرد. الگو و متد آلات محدود کننده باید از سوی اداره مرکزی زندان ها تعیین و مشخص شود.

۳-۱ منع تنبیهات خشن در مقررات داخلی ایران

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران^۴ به صراحت از منع شکنجه و رفتارهای غیر انسانی و خشن سخن به میان آمده است. همچنین در مواد ۵۷۸ و ۵۷۹ قانون مجازات های اسلامی استفاده از شکنجه و رفتارهای غیر انسانی و مجازات فاعل است. در ماده ۶۰۸ همان قانون برای رفتار تحقیر آمیز و توهین، فاعل این عمل را مستوجب مجازات می داند.

۳-۲ جانمایی حقوقی ارتباط زندانی در آیین نامه اجرایی سازمان زندان ها

زندان کردن به محدود شدن تعامل و ارتباط میان زندانی و جهان خارج می انجامد، نماد این اصل عام و قالب، موانعی است که زندانیان را از داشتن رابطه اجتماعی با محیط خارج محروم می کند و تجسم عینی آن، درهای بسته و دیوارهای بلند و سیم خاردار هستند که به شکل یک صفحه عمودی چشم انداز هموار را قطع کند. این انقطاع، گاه توسط موانع طبیعی مانند صخره ها، دریاها، جنگل ها، مرداب ها صورت می پذیرد.

۳-۱ ارتباط زندانی در قواعد و مقررات داخلی و بین المللی

ارتباط زندانیان با خارج از زندان عبارت است از: روابط با خانواده روابط با دوستان و رابطه با جهان شغلی، با ادارت و نظایر آن. و البته مشخص است که رابطه زندانیان با محیط خارج به طور تنگاتنگی به میزان سخت گیری های هر زندان بستگی تام و تمام دارد و طبیعتاً در زندان های باز و نیمه باز امکان برقراری این روابط سهل تر است و اصل عادی بودن بیشتر و تضمین می شود

در این رابطه مقررات بین المللی اعلام می دارد اندازه زندان باید در پی کاستن از تفاوت هایی باشد که میان زندگی در زندان و زندگی آزادانه وجود دارد. به ویژه تفاوت هایی که مفهوم مسئولیت پذیری زندانی و احترام به حیثیت فردی او را محدود می سازد.^۵

رابطه زندانی با محیط خارج از زندان، یکی از حقوق زندانیان است که باید جزء حقوق حفاظت شده از طریق زندانبانان و روسای زندان ها رعایت شود.

در قاعده ۶۱ RMT^۶ بیان شده است که «رفتار با زندانیان نباید به تشدید طرد اجتماعی آنان بینجامد، بلکه برعکس باید بر این امر تاکید شود که زندانیان همچنان بخشی از جامعه هستند.» برای آنکه زندان در پیش گیری از جرم و جنایت حداقل تاثیر را داشته باشد، مهم است که تماس زندانیان با اطرافیان آنها و نیز با نمایندگان جامعه بیرون زندان از نظر کیفی و کمی تقویت شود. محدود کردن تماس های خانوادگی بدون دلیل قانع کننده، پایه های این هدف اساسی حبس را متزلزل می کند، هدفی که همیشه، همه جا مطرح می شود. هر چند که قاعده ۶۱ فقط برای محکومان وضع شده است.

اما طبق قاعده ی ۴ RMT^۷ ها برای تمامی گروه های زندانیان قابل اجراست و باید به اجرا در آید. البته در شرایطی که به کار بستن آنها برای این گروه «متهمان» ویژه از زندانیان مفید ارزیابی شود. (علی اکبرپور، ۱۳۸۱: ۱۳۶)

۴. اصول ۳۸ و ۳۹ قانون اساسی

۵. RMT. قاعده

الف: ارتباط با اشخاص

هر زندانی می تواند با خانواده خود، اقوام، دوستان، وکیل، نماینده مذهبی، مقامات دولتی و انجمن ها، نمایندگان هیئت دیپلمات و کنسولی، و رسانه ها از طریق - انواع ملاقات، نامه نگاری، تماس تلفنی که جزء حقوق حفاظت شده می باشد رابطه برقرار نماید و تشخیص نوع ارتباط با مسئولیت قضایی و مسئولان زندان می باشد.

هر چند که مجازات حبس ناگزیر به محدود شدن برخی از حقوق می انجامد، اما باید دانست که میزان این محدودیت ها جز در مواردی که به محدودیت های الزامی حبس مربوط می شود، همه زندانیان باید از حقوق بشر و آزادی های اساسی، ذکر شده در بیانیه جهانی حقوق بشر برخوردار شوند و در کشورهایی که به میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و پروتکل اختیاری ضمیمه آن پیوستن، تمامی حقوق ذکر شده در این معاهدات را باید در قبال زندانیان رعایت نمایند. قبل از هر چیزی لازم است بدانیم

که قاعده آن ۴۴ - (۳) می گویند: هر زندانی حق دارد خبر بازداشت یا انتقال خود به زندان دیگر را بلافاصله به اطلاع خانواده خود برساند. جای بسی تاسف است که مجموعه اصول اجازه دهد که ابلاغ خبر «در صورتی که مقتضیات استثنایی تحقیقات ایجاب کند» برای مدتی معقول به تعویق بیفتد. ظاهراً منطقی است که ابلاغ خبر بازداشت در عوض ۲۴ ساعت الزامی گردد.

۱- ارتباط با وکیل

تماس با وکیل می تواند اهمیت بی حد و حصری برای فرد زندانی داشته باشد. این نوع تماس باید به طور محرمانه و بدون محدودیت انجام گیرد. RMT ها این حق را فقط برای متهمین، مورد تاکید قرار داده اند. در قاعده ۹۳ چنین آمده است. متهم مجاز به درخواست انتخاب وکیل تسخیری است و حق دارد برای تنظیم دفاعیه خویش با وکیل خود ملاقات کند. او باید بتواند اسناد محرمانه را تهیه و در اختیار وکیل قرار دهد. بدین منظور که در صورت تقاضای متهم، باید به او نوشت افزار داده شود. دیدار میان متهم و وکیل می تواند در معرض دید مأمور پلیس یا زندانیان صورت گیرد، اما هیچ کس نباید سعی در شنیدن مکالمات میان متهم و وکیل بنماید. اصل محرمانه بودن و عدم دخالت برای تمامی شکل های ارتباط (مکاتبه، تلفن، ملاقات و حضوری و غیره) قابل اجرا است و هر گونه دخالت و شنود بین آن دو ممنوع می باشد. ولی مسئولان زندان باید قبل از برقراری ارتباط تلفنی میان وکیل و زندانی، هویت کامل وکیل را شناسایی کنند.

۲- ارتباط با خانواده

طبق ماده ۳۷ زندانیان باید تحت مراقبت های لازم، مجاز به داشتن رابطه با خانواده خود باشند این رابطه هم از طریق مکاتبه و هم به شکل ملاقات حضوری باید در فاصله های منظمی صورت گیرد. قاعده ۹۲ یک بازداشتی متهم باید بتواند در اسرع وقت خانواده خود را از ممنوع بازداشت با خبر سازد، از تمامی تسهیلات عادی برای برقراری رابطه با خانواده خود برخوردار شود و با این افراد ملاقات کند، مگر آنکه منافع مدیریت دادگستری و امنیت و برقراری انضباط در زندان محدودیت ها و نظارت بیشتری را ایجاب کند.

برای یک زندانی تنها راه ارتباط با محیط خارج اقوام او هستند و به کم آنان است که امید به اجتماعی شدن زندان کاملاً از میان نمی رود جدا شدن از خانواده، یکی از عواقب رنج آور و بسیار غم انگیز حبس است این ارتباط برای زندانی نقشی حیاتی دارد.

۳- ارتباط با دوستان

محدود کردن روابط خارجی زندانیان با تماس های خانوادگی چندان منطقی و معقول نیست. بسیاری از زندانیان، غیر متاهل یا طلاق گرفته اند یا از همه کسان خود جدا شده اند. برخی از آنان از ملاقات با اعضای خانواده خود امتناع می کنند. در این زمینه باید انعطاف بیشتری وجود داشته باشد و مقامات زندان باید به حفظ و برقراری و تسهیل روابط زندانی با اقوام و دوستان از کمک نمایند. اصل ۱۹ از مجموعه اصول حفاظت از تمامی افرادی که به نحوی از انحاء در بازداشت یا زندان به سر می برند، می تواند این تعبیر را داشته باشد که بهترین نوع رابطه ممکن رابطه با خانواده و دوستان است.

می توان از خود پرسید که آیا معقول است که روابط زندانیان فقط با تماس با دوستانی که به خوب بودن مشهور هستند محدود گردد؟ عبارت «مشهور بودن به خوبی» که بار اجتماعی سنگینی به همراه دارد، می تواند به طرز نامناسبی به ممنوعیت ملاقات با اکثر دوستان زندانیان بیانجامد. مفهوم اشتها به نیکی نیز به گذشته فرد ذینفع مربوط می شود. ممانعت از ملاقات های یک زندانی قدیمی به هیچ وجه پذیرفتنی نیست، چرا که در روند جامعه پذیری مجدد او. تداوم روابط میان او و خانواده اش و دوستانش اهمیت به سزایی دارد. فقط اطلاعات دقیق و حوادث خاص که امکان جامعه پذیری مجدد زندانی و یا امنیت زندان را به مخاطره می افکند، می تواند اداره زندان را به محدود کردن این نوع رابطه وادار سازد.

۴- ارتباط با نماینده مذهبی

اغلب امتیازاتی که برای وکیل به هنگام تماس با زندانی ها مقرر گردیده برای نمایندگان مذهبی و انجمن ها که بنابر اهداف مذهبی یا قومی با زندانی ها ملاقات می کنند نیز قابل اجرا است. این امتیازات ریشه در حق آزادی اندیشه وجدان و مذهب دارند، حتی که در ماده ۱۸ بیانیه جهانی حقوق بشر و ماده ۱۸ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی تعریف و مشخص شده است. RMT ها به وضوح این حق را برای زندانیان به رسمیت شناخته اند.

قاعده ۴۱ - (۳): حق برقراری تماس با نماینده ذیصلاح یک مذهب نباید از هیچ زندانی سلب شود. متقابلاً اگر یک زندانی از ملاقات با نماینده مذهبی خودداری کند، باید به این رفتار وی احترام گذاشته شود.

RMT ها درباره شرایط ملاقات میان نماینده یک مذهب و زندانی سکوت کرده اند به دلیل ماهیت کاملاً خصوصی این ملاقات ها، مقررات حاکم بر دیدار میان وکلا و زندانیان باید در ملاقات های مذهبی نیز به اجرا درآید و ماموران زندان نباید استراق سمع کنند.

ب: مکاتبات و مکالمه های تلفنی

بنا بر قاعده کلی نباید محدودیتی برای تعداد نامه های ارسالی و دریافتی و با تعداد طرف های مکاتبه ای خود زندانی تعیین شود. این قاعده در زمینه مکاتبه میان زندانیان نیز معتبر است. اداره زندان به منظور تسهیل مکاتبه برای زندانیان نیز قاعده ۹۲ RMT برخی محدودیت ها و نظارت های ضروری برای منافع اداره دادگستری و امنیت و نظم زندان ها را مجاز می شمارد.

اما RMT ها اشاره واضح و روشنی به برقراری تماس تلفنی نکرده اند ولی اگر کشوری مجهز به تشکیلات گسترده مخابراتی باشد از طریق مکالمه با تلفن عمومی یا خصوصی می تواند ابزار مهمی برای حفظ ارتباط میان زندانیان و خانواده و دوستان آنها باشد.^۶

ج: ملاقات

۶. مقررات بین المللی در امور زندان ها، دیده بان بین المللی زندان ها، گزارش سالیانه، ص ۵۳

ملاقات ها در مقایسه با نامه ها و مکالمه های تلفنی، شیوه مناسب و موثرتری برای توسعه روابط اجتماعی خارجی هستند. به طور کلی باید امکان ملاقات حضوری میان دو طرف فراهم آید و جدایی فیزیکی میان ملاقات کننده ها فقط در شرایط استثنایی باید صورت گیرد. سازمان دهی شرایط ملاقات اهمیت بسیاری بر تداوم روابط اجتماعی و حفظ شان انسانی زندانیان دارد. زندانیان مجاز به خروج از محوطه زندان نیستند، ملاقات ها فرصت مناسبی برای قاچاق مواد مخدر و الکل و وسایل ممنوعه به درون زندان است. اگر پرسنل زندان پخش نامناسبی از وقت خود را صرف کارگاه بازی برای یافتن و تنبیه قاچاقچیان بکنند این کار عواقب ناگواری بر روابط میان زندانیان و زندانیان خواهد داشت. امنیت زندان بیشتر به روابط سالم میان زندانیان و زندانبانان بستگی دارد تا بازجویی ها و تنقیش های تکراری. در نظر گرفتن زمان بیشتری برای ملاقات کنندگانی که از راه های دور برای ملاقات زندانی می روند، بایستی زمان طولانی تری برای مدت ملاقات در نظر گرفته شود. همچنین شرایط مطلوب مکانی برای ملاقات زندانیان به خصوص جهت خانواده و فرزندان آنها لازم و ضروری است. به هنگام ملاقات زندانیان با خانواده هایشان بایستی شرایط معمولی و بدور از تدابیر امنیتی صورت گیرد و همچنین نبایستی گفت و گوی آنها شنیده شود.^۷

ملاقات خصوصی زندانیان در برطرف نمودن نیازهای جنسی آنها امری لازم و ضروری است. چه بسا در برخی از کشورها این روابط جنسی در قالب ملاقات خصوصی ممنوع است. ولی در برخی از آنها مانند کاستاریکا، مجاز و قانونی است و در برخی از کشورها ملاقات خصوصی هر ۱۵ روز یکبار در اطاق های مخصوص میان زوج ها صورت می گیرد.^۸

ملاقات خصوصی فوق الذکر در خصوص زوج های رسمی، مطرح شده است ولی متأسفانه در رابطه با زوج های غیر رسمی RMT ها سکوت نموده اند. مطابق قاعده ۶ - ۱ که اصل عادی بودن روابط جنسی است بایستی شرایط بهداشتی و خصوصی برای روابط جنسی زندانیان فراهم آید.

شایان ذکر است که ملاقات خصوصی در زندان های ایران تحت عنوان ملاقات شرعی نام برده شده و ویژه زوج های رسمی می باشد.

۲-۳-۲ جنابایی حقوق زندانی در مقررات داخلی ایران

الف: ملاقات

با توجه به اهمیت رابطه زندانیان با محیط خارج از زندان، یکی از روش های حفظ این رابطه، ملاقات زندانی با اعضای خانواده و دوستان و آشنایان او می باشد. مقررات مختلف زندان ها در ایران به صور گوناگون به مسئله ملاقات زندانیان توجه نموده است؛ به طوری که در نظام نامه سال ۱۳۰۷ همانند آیین نامه زندان ها مصوب ۱۳۵۴، اجازه ملاقات با زندانی از طرف رئیس زندان صادر می شد با این تفاوت که در آئین نامه سال ۵۴، ملاقات یک حق برای زندانی تلقی شده است. آئین نامه های بعدی مصوب سال های ۷۲ و ۸۰ و ۸۴ «ماده ۱۸۲» حق ملاقات را به زوج، زوجه، پدر، مادر، برادر، خواهر و فرزندان زندانی داده و اعطای آنرا در حیطه وظایف رئیس زندان، دادیار زندان و مقامات قضایی مرتبط و مدیران کل دانسته است. البته در خارج ساعات اداری، تنها رئیس زندان یا بالاترین مقام مسئول در زندان این اختیار را دارد.

۱- ملاقات و ارتباط آن با انتقال زندان بومی

۷. درآمدی بر آموزش حقوق بشر به مسئولیت زندان های کشورهای مشترک المنافع، لندن، ۱۹۹۳، ص ۲۱۰.

۸. رویه عملی در زندان، سازمان اصلاحات جزایی بین المللی، ص ۱۴۳.

از آنجایی که ارتباط و تماس خانواده و دوستان زندانی با او، تنها در صورتی میسر است که از محل بازداشت زندانی خود آگاهی داشته باشند، لذا اطلاع یافتن بستگان زندانی از محل بازداشت و نگهداری وی حق مسلم، زندانی به نظر می رسد. بالاخص زندانیانی که برای بار اول است که وارد زندان می شوند.

در آئین نامه های مصوب سال های ۸۰ و ۷۲ و ۶۸ و ۵۴ کمتر سخن از اهمیت اطلاع خانواده از محل اقامت و بازداشت زندانی به میان آمده است، از آن گذشته موادی از آئین نامه های مصوب سال های ۷۲ و ۸۰ و ۸۴، در این باره قید نداشتن منع قانونی جهت اطلاع به خانواده را آن هم برای دریافت اشیاء و لوازم شخصی زندانی لحاظ کرده اند. ولی دور بودن محل بازداشت و یا حبس زندانی از خانواده او، موجب می شود تا خانواده او به سختی و یا هزینه بالا، موفق به ملاقات شوند. در این خصوص کلیه آئین نامه های قبلی و فعلی انتقال زندانی به محل سکونت خود را منوط به موافقت مسئولین قضایی و مسئولین زندان دانسته اند. اما در تاریخ ۸۳/۷/۰۳، ریاست محترم قوه قضاییه و مسئولین زندان دانسته اند. اما در تاریخ ۸۳/۷/۳۰، ریاست محترم قوه قضاییه طی بخشنامه شماره ۱/۸۳/۱۰۶۶۵ به دادگستری های سراسر کشور و سازمان زندان، دستور العمل انتقال زندانیان محکوم قطعی با داشتن حداقل چهار ماه حبس را صادر کردند. مفاد این بخشنامه به شرح ذیل می باشد: «به منظور رعایت حال خانواده و جلوگیری از آسیب های اجتماعی آنان که به دلیل مسافرت های بین شهری برای ملاقات با بستگان خود صورت می گیرد، شایسته است سازمان زندان ها تدابیری را اتخاذ نماید تا با رعایت مقررات مربوطه زمینه انتقال زندانیان محکومی که متقاضی انتقال به نزدیکترین زندان محل سکونت خانواده خود می باشند، فراهم گردد.»

۲- ملاقات کنندگان مجاز

طبق ماده ۱۸۲ آئین نامه سازمان زندان ها مصوب ۲۰ آذر ۱۳۸۴ زوج یا زوجه، پدر، مادر، برادر، خواهر و فرزندان محکوم یا متهم و همچنین پدر و مادر همسر وی حق دارند براساس شرایط ملاقات های هفتگی با محکوم ملاقات کنند و سایر بستگان و دوستان محکوم در صورت درخواست با کسب اجازه از طریق رئیس موسسه یا زندان یا قاضی ناضر می توانند ملاقات کنند. و در ماده ۱۸۳ همان آئین نامه نیز با در نظر گرفتن اینکه محکومانی که حسن رفتار و کردار داشته باشند با صلاح دید رئیس موسسه یا قاضی ناظر می توانند با همسر و فرزندان و پدر و مادر و برادر و خواهر و پدر و مادر همسر خود با حضور مامور ملاقات حضوری نمایند. در ماده ۱۸۶ نیز اشاره ای به ملاقات بین شاکی و متهم یا محکوم گردیده است. و در ماده ۱۸۷ وکلای دادگستری و مشاورین حقوقی در صورت داشتن وکالت نامه رسمی با اخذ مجوز کتبی از قاضی مربوط با قاضی ناظر در ساعات اداری می توانند با موکل خود ملاقات داشته باشند. و اما در مورد ملاقات اتباع بیگانه: مطابق ماده ۱۹۲ آئین نامه مذکور، ملاقات اتباع بیگانه با خانواده و غیر آن باید با حضور یک نفر مترجم مورد اعتماد انجام شود مگر آنکه مکالمه ها به زبان فارسی انجام گیرد، پرداخت دستمزد با سازمان است.

ماده ۱۹۳ - ملاقات نماینده سیاسی و کنسولی با اتباع محکوم خود با معرفی وزارت امور خارجه و با اجازه دادستان، قاضیان رسیدگی کننده یا ناظر زندان می باشد.

۳- شرایط محل ملاقات

در ماده ۱۸۱، آئین نامه مصوب ۱۳۸۴ زندان ها در مورد شرایط محل اقامت چنین ذکر شده است: محل ملاقات عمومی محکومان دست کم بایستی مجهز به دیوارهای شیشه ای نشکن و وسایل تلفن و وسایل ضد صوت باشد و وسایل ذکر شده باید طوری تعبیه گردد که هنگام ملاقات و مکالمه محکومان با اشخاص، مزاحمت برای سایر اشخاص فراهم نگردد و مکالمه ها به سهولت انجام پذیرد. (در این ماده بحثی از متهمان به میان نیامده)

ماده ۱۹۵ - رئیس‌ان مراکز حرفه ای و اشتغال یا زندان ها باید ترتیبی اتخاذ نمایند تا سالن انتظار جهت استقرار ملاقات کنندگان مجهز به سرویس، فروشگاه و سایر وسایل رفاهی باشد و تدابیری اتخاذ گردد تا ملاقات کنندگان از مسیر مخصوص جدای از محوطه عمومی موسسه یا زندان به قسمت محل ملاقات هدایت شوند.

ب: مکاتبات و مکالمه های تلفنی

در خصوص مکاتبات و ارسال مراسله های پستی مطابق ماده ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۲۰۰ - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۳ - ۲۰۴ متهم یا محکوم در صورتی که ممنوع الملاقات نباشد، می تواند در هفته دو نامه به افراد واجد شرایط ذکر شده در بخش ملاقات بنویسد. و در هر ماه یک نامه به مقام های رسمی کشور، با رعایت موازین شرعی و قانونی نوشته و ارسال نماید. این نامه ها باید به حضور مسئول قسمت ارسال نامه ها امضا و انگشت زده شود و پس از گواهی مسئول یاد شده به مهر قسمت مربوطه ممهور گشته پس از ثبت در دفتر مراسله ها ارسال گردد. در تبصره این ماده متهم یا محکوم ممنوع الملاقات می تواند با اجازه دادستان یا مقام قضایی رسیدگی کننده در صورت لزوم، نامه سر گشاده به خانواده و وکیل رسمی نوشته و پس از تایید مقام قضایی ارسال دارد. در مواقع ضروری و فوق العاده محکوم یا متهم می تواند با اجازه قاضی ناظر یا رئیس زندان بیش از حد مقرر با بستگان خود با مقام های صلاحیت دار قانونی یا کسانی که به نحوی از اتخاذ در تعلیم و تربیت و محل مشکلات شخصی و خانوادگی و اجتماعی او صالح و موثر باشند و با رعایت مقررات مربوطه مکاتبه نمایند. نامه های صادر شده و وارد شده محکوم یا متهم باید به وسیله مسئول ارسال نامه های محکومان که از میان ماموران مجرب و مورد اعتماد موسسه یا زندان انتخاب می شود به دقت بررسی و مطالعه شده، پس از امضاء و مهر قسمت ذکر شده به مقصد ارسال می شود. نامه هایی که نوشته های ان مفسده انگیز یا مخالف با آئین نامه های موسسه یا زندان یا خلاف نظم و عفت عمومی و اخلاق حسنه بوده یا موجب هتک حرمت اشخاص شود و یا متضمن الفاظ رکیک و مستهجن و ناسزا، تهدید و یا تهمت و افترا باشد و همچنین عرض حال های ناموجه و مکرر درباره موضوع هایی که از پیش مورد رسیدگی قرار گرفته و تهیه و ارسال آنها به منظور مزاحمت باشد یا دستور رئیس زندان یا موسسه ضبط شده و نویسنده نامه براساس مقررات آئین نامه، تنبیه انضباطی و یا تحت تعقیب جزایی قرار خواهد گرفت.

متن نامه ها باید به خط خوانا و روشن و به زبان فارسی نوشته شده و موضوع آن باید درباره بیان حقایق مربوط به اوضاع و احوال خانوادگی و شخصی و جریان دعوای مربوط به نویسنده باشد. و کلیه نامه ها باید در دفتر مخصوص ثبت، نام و نام خانوادگی و مشخصات کامل، شماره قرار یا دادنامه شماره محکوم، شماره آسایشگاه نویسنده نامه و نشانی و عنوان گیرنده با خط خوانا روی پاکت نوشته شده تا در صورت برگشت آن با استفاده از نوشته های دفتر ذکر شده عیناً به نویسنده نامه مسترد گردد.

همچنین نامه هایی که به زبان های خارجی نوشته شده اگر در محل برای ترجمه و بررسی آن وسیله ای موجود نباشد، بایستی عیناً به اداره کل زندان ها و در نهایت به سازمان ارسال گردد تا پس از بررسی های لازم چنانچه ارسال آن به مقصد بلامانع باشد به منظور ارسال به زندان مربوط اعاده شود.

متهمان و محکومان اتباع خارجه می توانند به وسیله وزارت امور خارجه با نماینده سیاسی و کنسولی خود مکاتبه نمایند و نامه های آنها باید بنابر مقررات این آئین نامه بررسی و به مقصد فرستاده شود. و اما در خصوص ارتباط تلفنی در ماده ۲۰۶ آئین نامه مصوب ۱۳۸۴ در مواقع ضروری ارتباط محکوم به وسیله تلگراف یا تلفن با اشخاص یا مقام های رسمی با رعایت مقررات آئین نامه با هزینه شخصی محکوم بی اشکال است. ولی مکالمه تلفنی محکومان اتباع خارجی با حضور مترجم مورد اعتماد سازمان بلامانع است.

پ: مرخصی

در قواعد حقوقی بالاخص آئین نامه زندان ها اولین بحثی که در خصوص مرخصی زندانیان به میان می آید، اخذ تامین متناسب با نوع و اهمیت جرم و یا اتهام می باشد. در این خصوص تبصره ۲ ماده ۱۲۴ آئین نامه زندان ها و ماده ۱۲۵ مصوب ۱۳۸۴ چنین شرح می دهد:

شورای طبقه بندی یا مقامات قضایی صالح می توانند به منظور بازگشت زندانیانی که به مرخصی اعزام می شوند وثیقه یا تعهد مناسبی در قالب قراردادهای مدنی یا تامین های مذکور در مقررات آئین دادرسی کیفری را از محکومان، متهمان یا اشخاص ثالث معرفی شده از سوی ایشان اخذ نمایند.

پس از طی این مراحل یعنی اخذ تامین، تقاضای مرخصی واصله به این شورا باید حداکثر ظرف مدت ۳ روز رسیدگی شود. در ماده ۲۱۳ آئین نامه مذکور نیز چنین آمده است:

در موارد ازدواج، فوت بستگان نسبی و سببی درجه نخست از طبقه نخست یا ابتلا ان به بیماری حاد که به سبب آن برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشد، یا بروز هر گونه حادثه غیر مترقبه و یا معضلی که اعزام محکوم به مرخصی را ایجاب نماید، محکوم، با اخذ تامین متناسب به مدت ۱ هفته به مرخصی اعزام می شود.

تصویب و تعیین نوع و مقدار تامین به عهده شورای طبقه بندی می باشد که توسط رئیس شورا یا رئیس زندان اجرا می گردد. و در صورت نیاز مدت این مرخصی قابل تمدید می باشد. در ماده ۲۱۶ همان آئین نامه در مواردی که محکوم پس از تحمل حداقل ۱ ماه از محکومیت حبس با توجه به نوع جرم ارتكابی و میزان محکومیت از شخصیت، اخلاق و رفتار مناسبی برخوردار باشد. شورای طبقه بندی می تواند پس از اخذ تامین مناسب حداکثر ۵ روز در هر ماه به طور پیوسته به وی مرخص اعطا نماید که شورا می تواند در صورت لزوم، بدون لحاظ مهلت ۱ ماهه ذکر شده نیز نسبت به اعطای مرخصی اقدام نماید و این مرخصی نیز در صورت لزوم قابل تمدید می باشد.

ماده ۲۱۷ - به محکومانی که در مدت تحمل کیفر در زمینه حرفه آموزی و اشتغال، حفظ و درک مفاهیم قرآن کریم و نهج البلاغه و فراگیری سایر امور باز پرورانه نظیر فعالیت های آموزشی، فرهنگی، هنری، و ورزشی توفیقاتی به دست آوردند به تشخیص مسئول بازپروری یا موسسه به شورای طبقه بندی معرفی و به ترتیب زیر، مرخصی تشویقی اعطا خواهد شد»

الف) فراگیری یک حرفه ۱۰ روز.

ب) اشتغال منظم و ماهانه برای هر ماه ۳ روز.

ج) برای حفظ هر جز از قرآن کریم ۱۰ روز.

د) برای قبولی در هر دوره نهضت سوادآموزی و سایر موارد ۷ روز.

ماده ۲۱۹ - بنا بر پیشنهاد رئیس موسسه یا زندان، شورای طبقه بندی با اخذ تامین مناسب در صورت درخواست محکوم به مناسبت عید نوروز و اعیاد اقلیت های دینی رسمی کشور می تواند به محکومان حداکثر ۷ روز مرخصی اعطاء نماید.

ماده ۲۱۸ - شورای طبقه بندی بنا بر پیشنهاد رئیس موسسه یا زندان می تواند به محکومان شاغل به کار در مراکز حرفه آموزی و اشتغال، کارورزی و کار درمانی «اردوگاه» در هر هفته ۷ روز مرخصی اعطا نماید.

اما محکومین مالی از موقعیت بهتری در خصوص استفاده از مرخصی برخوردار هستند و علت این امر، بیشتر به خاطر عدم عمد در وقوع جرم از سوی آنان می باشد. که ماده ۲۲۰ صراحتاً این نوع جرایم از جرایم چک پرداخت نشده و محکومیت های مالی یا محکومانی که به طور صرف جنبه مالی محکومیتشان باقی است، به منظور جلب رضایت شاکی یا کاهش دین ها، مرخصی ها در هر ماه به مدت ۱۵ روز که در صورت لزوم و پیشرفت در اخذ رضایت نیز قابل تمدید می

باشد و تمدید مرخصی این نوع جرائم غیر عمدگاه تا سقف ۱ ماه با نظر شورای طبقه بندی بلامانع می باشد و مدت ذکر شده نیز قابل تمدید می باشد.

ماده ۲۲۲ - رئیس حوزه قضایی، دادستان محل و قاضی ناظر زندان نیز می تواند نسبت به اعطای مرخصی های مذکور در مواد ۲۲۰، ۲۱۷، ۲۱۵، ۲۲۱ با اخذ تامین مناسب راساً اقدام نمایند. همچنین در ماده ۲۲۳ - شورای طبقه بندی موظف است نسبت به بررسی مرخصی محکومانی که باقی مانده حبس آنها حداکثر تا ۳ ماه است با در نظر گرفتن وضعیت جسمانی و معیشت خانواده اصلاح پذیری و شخصیت محکوم اقدام و در صورت استحقاق یا اخذ تعهد کتبی و بدون اخذ تامین مناسب نیست به اعطای مرخصی اقدام نماید.

ماده ۲۲۶ - محکومانی که جرم آنان سرقت مسلحانه، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور و یا دایر کردن مراکز فحشا و فساد، آدم ربایی، جرائم باندي، اختلال در نظم اقتصادی، محکومان دارای ۲ بار سابقه محکومیت به خاطر همان جرم، محکومان به حبس ابد و کلیه محکومانی که به موجب اجرای حکم قصاص یا اعدام در زندان نگهداری می شوند و نیز افرادی که به شرارت مشهورند از شمول اعطای مرخصی مستثنی می باشند، مگر با تشخیص دادستان یا رئیس حوزه قضایی.

ماده ۲۲۷ - اعطای مرخصی به متهمان تحت قرار بازداشت حسب مورد منوط به موافقت مقام رسیدگی کننده به پرونده یا دادستان خواهد بود.

ماده ۲۲۹ - چنانچه حسب تشخیص پزشک قانونی محکوم دارای بیماری صعب العلاج باشد یا امکان معالجه وی در موسسه یا زندان وجود نداشته باشد

یا ادامه حبس موجب شدت بیماری یا تاخیر در بهبودیش باشد یا قادر به تحمل حبس نباشد به پیشنهاد رئیس موسسه یا زندان، شورای طبقه بندی موظف است حبس نباشد به پیشنهاد رئیس موسسه یا زندان، شورای طبقه بندی موظف است به مدت ۱ ماه به او مرخصی اعطا نماید که در صورت نیاز قابل تمدید باشد. و در صورت ابتلا به بیماری های لاعلاج و رعایت مصلحت رئیس موسسه یا زندان می تواند پیشنهاد عفو محکوم را به مراجع بنماید.

نتیجه گیری

زندانی کردن انسانها امریست که از قدیم الایام در جوامع بشری رواج داشته اما در اثر پیدایش فکر اصلاح مجرمین و نفی مجازاتهای بدنی، روز به روز بر اهمیت و شیوع آن افزوده شد. زندانی به عنوان یک انسان که کرامتی ذاتی دارد، از کلیه حقوق یک انسان - به استثناء حق رفت و آمد و آنچه باطبع مجازات حبس منافات دارد برخوردار است. این امور، اهمیت خاص به مساله حقوق زندانیان، حتی در سطح بین المللی، بخشیده در اسلام نیز علی رغم اینکه مساله حقوق زندانیان از دیرباز مورد توجه پیشوایان دین و فقهاء قرار گرفته، امروزه به دلیل حساسیت موضوع، اهتمام فقهاء به این امر بیش از پیش گردیده و گامهای قابل توجهی در این راه برداشته شده. در این تحقیق به منظور شناخت و ارزیابی حقوق زندانیان در نظام حقوقی کشورمان، قوانین مدون جمهوری اسلامی ایران و وضع موجود، در کنار قواعد حداقل لازم الراعی سازمان ملل و حقوق اسلام و فرانسه مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه این بررسی نشان می دهد که علی رغم تلاش چشمگیری که مقنن برای رعایت حقوق زندانیان (با استفاده از نظریات و تجربه های جدید) نموده، آئین نامه خالی از اشکال نبوده و نواقصی را دربردارد. علاوه بر این، ضمانتهای پیش بینی شده از سوی مقنن برای رعایت حقوق زندانیان، کافی نبوده و این دو امر، در کنار کمبود متخصصین و اعتبارهای مالی لازم، موجب شده تا در عمل، حقوق زندانیان در بسیاری از موارد، حتی در حد آئین نامه نیز رعایت نگردد.

باتوجه به این نکات، پیشنهاد شد که موارد نقص آئین نامه، اصلاح و ضمن تامین اعتبار لازم برای احداث زندانهای جدید و اجرای آئین نامه، کادر زندان از افراد متخصص و دلسوز تامین شده و همزمان با پیشرفتهای روز، دوره های ضمن خدمت نیز برای کارکنان زندان، برگزار شود. برای تضمین حقوق زندانیان نیز پیشنهاد شد تاهیاتهای بازرسی غیر وابسته به سازمان زندانها و دادگستری تشکیل گردد. ناسایی و اولویت بندی شاخص های مدیریت زندان براساس اصول و استانداردهای حقوق بشری بین المللی و ترویج درک اهمیت اجرای استانداردهای بین المللی است. در میان مدیران و کارکنان زندان ها، خصوصاً قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل در رفتار با زندانیان مربوط به مدیریت زندان ها و تشخیص شکاف های موجود میان روش های رایج و روش های حکم شده در استانداردهای بین المللی و تشریح و معرفی استانداردهای مربوط به روشهای صحیح زندانبانی و رعایت حقوق زندانیان و تشویق به اجرای گسترده این استانداردها برای مدیریت بهتر در زندان ها و ایجاد محیطی انسانی تر، استانداردهای بین المللی حقوق بشر ابزار بسیار مهمی برای تبدیل زندان ها به مکان بهتر هستند. از طریق این استانداردهای بین المللی می توان به مکان بهتر و اصولی تری برای زندانیان ساخت. حقوق بشر واژای است مدرن، با معنای بسیار قدیمی. تفکری است که در آن برخی حقوق و آزادی ها برای حیات انسان ها ضروری است، هیچ فردی را نمی توان از این حق و ارزش محروم کرد، این حقوق نه امتیاز است نه هدیه از سوی یک حکمفرما، دولت، یا شخص قدرتمند دیگر. از آن جا که مدیرین علم و هنر اداره کردن است باید مدیریت زندان به شیوه باشد که مکانی امن برای تمامی کسانی که در آن زندگی می کنند باشد و این امر محقق نمی شود جز زمانی که مدیران و کارکنان زندان آگاهی کافی بر استانداردهای بین المللی داشته باشند.

منابع و مأخذ

- آخوندی، محمود (۱۳۸۷) آئین دادرسی کیفری، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بکاریا، سزار (۱۳۸۵) رساله جرایم و مجازات ها، ترجمه محمد علی اردبیلی، تهران، نشر میزان، چ پنجم.
- حبس انسان مدار، ترجمه حسن طغرانگار، ناظر ترجمه حسین میرمحمدی صادقی (۱۳۸۳) انتشارات راه تربیت، ج اول.
- دانش، تاج زمان (۱۳۷۶) حقوق زندانیان و علم زندان ها، انتشارات دانشگاه تهران.
- رجبی امین (۱۳۸۳) شرحی بر آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، تهران، انتشارات دانشور، چاپ اول.
- رویه عملی در زندان: سازمان اصلاحات جزایی بین المللی ترجمه، رضا، علی اکبر پور (۱۳۸۱) تهران، انتشارات راه تربیت.
- گودرزی بروجردی (۱۳۸۳) محمد رضا مقدادی لایلا، تاریخ تحولات زندان.